

Universiteit Utrecht

**Transfer bij Nederlandssprekenden
met het Riffijns als moedertaal:
een kwalitatief onderzoek onder eerste generatie
Marokkanen in Nederland en Vlaanderen.**

Masterscriptie

Iza Boshove

6275117

Eerste lezer: Dr. Jacomine Nortier

Tweede lezer: Dr. Sterre Leufkens

MA Meertaligheid en Taalverwerving

Universiteit Utrecht

Juli 2022

11552 woorden excl.

Samenvatting

Tijdens mijn stage schreef ik op basis van descriptieve literatuur een contrastieve analyse (CA), waarin ik het Riffijns met het Nederlands vergeleek. Hieruit kwamen meerdere mogelijkheden voor positieve en negatieve transfer bij cursisten Nederlands als tweede taal (NT2'ers) met het Riffijns als moedertaal (T1). Ik besloot de mogelijkheden als hypotheses te vormen en die te toetsen in het huidige onderzoek. Zo werd de CA Riffijns-Nederlands dus als uitgangspunt genomen voor dit onderzoek. De acht hypotheses betroffen uitspraak, weglating van het pronominaal subject, tijd en aspect, bepaald lidwoord, onbepaald lidwoord, volgorde van hoofdtelwoord, volgorde van rangtelwoord en gebruik van infinitieven.

Om de hypotheses te beantwoorden werden data verzameld uit interviews van eerste generatie Marokkanen in Nederland en Vlaanderen. In totaal werden vijf video's via YouTube geraadpleegd, met daarin acht sprekers. De sprekers hadden allen het Riffijns als T1. Ook leerden ze rond of na hun twintigste levensjaar het Nederlands. Alle sprekers woonden al minstens 30 jaar in Nederlandstalig gebied en waren gevorderde NT2-sprekers. De dataset voor het huidige onderzoek bestaat uit 116 uitingen, verdeeld over de acht categorieën.

Uit de analyse blijkt dat veel sprekers, ondanks hun gevorderde NT2-fase, interferentie en positieve transfer laten zien. Ook is er veel variatie bij sprekers en soms binnen dezelfde spreker. De hypotheses over klinkeruitspraak, tijd en aspect, bepaald lidwoord, onbepaald lidwoord en volgorde van hoofdtelwoord worden aangenomen. De hypotheses over weglating van het pronominaal subject, volgorde van rangtelwoord en het gebruik van infinitieven worden verworpen.

Afgaand op de resultaten lijkt de CA Riffijns-Nederlands transfer redelijk vaak juist te voorspellen. Bovendien moet er in acht worden genomen dat transfer duidelijker te zien is bij NT2'ers in een beginnende fase. Dat het merendeel van de verwachte transfer ook nog bij de gevorderde groep te zien is, lijkt mij reden om te concluderen dat de CA een accurate voorspeller is. Echter, hier is nog meer onderzoek voor nodig.

Inhoud

1.	Inleiding.....	3
2.	Theoretisch kader	3
2.1	CA-hypothese en transfer	3
2.2	Voordelen van thuistalen in het onderwijs	5
2.3	Het Nederlands	6
2.4	Het Riffijns	7
2.5	Webapp ‘MoedINT2’	8
2.6	CA Riffijns-Nederlands.....	9
3.	Onderzoeksprobleem.....	11
3.1	Onderzoeksvraag	11
3.2	Hypotheses	11
4.	Methode.....	12
4.1	Participanten en materiaal	12
4.2	Procedure.....	13
5.	Resultaten	14
5.1	Uitspraak	14
5.2	Weglating van het pronominaal subject	15
5.3	Tijd en aspect.....	15
5.4	Bepaald lidwoord	16
5.5	Onbepaald lidwoord	16
5.6	Volgorde van hoofdtelwoord en nomen	17
5.7	Volgorde van rangtelwoord en nomen	17
5.8	Infinitieven	17
6.	Discussie.....	17
6.1	Evaluatie van de hypothesen.....	18
6.2	Beantwoording van de onderzoeksvraag.....	19
6.3	Beperkingen van het onderzoek	20
6.4	Vervolgonderzoek	20
7.	Conclusie.....	21
	Referenties.....	21

1. Inleiding

In het begin van dit jaar liep ik stage bij het onderzoeksproject ‘MoedINT2’ (‘moedertaal in Nederlands als tweede taal’). Tijdens deze stage verrichte ik onderzoek naar het Riffijns en het Nederlands, op basis van beschrijvende literatuur. Ook stelde ik een contrastieve taalanalyse op tussen deze twee talen (zie ook Boshove, 2022). In deze contrastieve analyse (CA) noemde ik onder andere mogelijkheden voor het optreden van verwerkingsproblemen en -gemakken (ook wel: transfer) bij Riffijnstalige leerders wanneer zij het Nederlands leren. Deze mogelijkheden waren hypothetisch; ze waren nog niet getoetst in de (recente) praktijk. Alleen een bron van Otten uit 1982 benoemt transfer op enkele punten. Dit vormde de aanleiding voor het huidige onderzoek.

Dit onderzoek heeft als doel om te ontdekken in hoeverre de CA Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) voorspellend kan zijn voor transfer bij leerders van het Nederlands als tweede taal (NT2) die het Riffijns als moedertaal (T1) hebben. Op die manier kan de bestaande CA worden getoetst en verbeterd. Voor dit onderzoek wordt er gekeken naar sprekers met het Riffijns als T1 uit de eerste generatie Marokkanen in Nederland en Vlaanderen.

Het huidige onderzoek is relevant. NT2-docenten zullen namelijk kennis moeten hebben van moedertalen die hun cursisten spreken. Dit geldt voor docenten met elke doelgroep en elk soort manier van onderwijs: hoog- en laagopgeleiden; beginnend of gevorderd; grammaticaonderwijs of woordenschatonderwijs; *Focus on Meaning* of *Focus on Form*. De CA’s vanuit het ‘MoedINT2’-project helpen docenten om de kennis over moedertalen te vergaren. Zo kunnen docenten de T1 eenvoudiger incorporeren in hun onderwijs, en kunnen NT2-cursisten met het Riffijns als T1 beter begeleid worden in hun taalleerproces. Onderzoek toont namelijk aan dat het veel voordelen heeft voor leerders als hun T1 wordt betrokken in het onderwijs. Het is belangrijk en relevant om de CA’s, in dit geval die van het Riffijns-Nederlands, te blijven verbeteren. Des te accurater de informatie in de webapp is, des te meer profijt docenten én cursisten er van hebben.

De structuur van de scriptie is als volgt. Allereerst wordt er in het theoretisch kader een achtergrond voor het huidige onderzoek geschetst, onder andere met betrekking tot transfer en het Riffijns. Ook wordt er in dit hoofdstuk dieper ingegaan op relevantie op het gebied van ‘MoedINT2’ en thuistalen in het onderwijs. Hieruit vloeien meerdere hypotheses en een centrale vraag, die in hoofdstuk 3 aan bod komen. Vervolgens wordt de methode behandeld in hoofdstuk 4, waar de participanten en het materiaal worden geïntroduceerd en de procedure wordt toegelicht. Hierna worden de resultaten in hoofdstuk 5 besproken. Daarna worden de hypotheses en onderzoeksvraag beantwoord in de discussie, in hoofdstuk 6. In ditzelfde hoofdstuk worden de beperkingen van het huidige onderzoek en mogelijk vervolgonderzoek genoemd. Afsluitend volgt een conclusie.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk vormt de theoretische achtergrond van het huidige onderzoek naar interferentie en positieve transfer onder NT2-cursisten met het Riffijns als T1, met de contrastieve analyse Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) als uitgangspunt. Allereerst komen de contrastieve analyse hypothese en transfer aan bod in sectie 2.1. Vervolgens wordt er in sectie 2.2 ingegaan op de voordelen van het gebruik van thuistalen in het onderwijs. In secties 2.3 en 2.4 wordt respectievelijk gekeken naar het Nederlands en de talen in Nederland, en het Riffijns. Vervolgens wordt de webapp ‘MoedINT2’ behandeld in sectie 2.5. Afsluitend worden de belangrijkste elementen van de CA Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) besproken in sectie 2.6.

2.1 CA-hypothese en transfer

In zijn boek *Linguistics Across Cultures* formuleerde Lado in 1957 de contrastieve analyse hypothese (CA-hypothese). Deze hypothese stelde dat de elementen van een T2 die lijken op de elementen van de T1 makkelijk te leren zullen zijn. Ook stelde Lado in dezelfde hypothese dat de elementen uit de T2 die verschillen van de T1, juist moeilijker zullen zijn voor de leerder. (Lado, 1957, geciteerd in Odlin,

1989). Een CA houdt in dat twee talen systematisch geanalyseerd worden, waarbij wordt gekeken naar de structurele overeenkomsten en verschillen. De CA wordt op het terrein van tweedetaalverwerving gebruikt om te verklaren waarom de verwerving van sommige elementen uit de doeltaal lastiger blijkt dan andere elementen (Odlin, 1989).

De CA-hypothese is sterk gelinkt aan het behaviorisme. Het behaviorisme (volgens Watson, 1924, Thorndike, 1932, Bloomfield, 1933 en Skinner, 1957, geciteerd in Mitchell & Myles, 2004) zag het leerproces van een taal als elk ander leerproces: het vormen van gewoontes. Vanuit dit oogpunt leren baby's tijdens de T1-verwerving een set gewoontes aan. Dit gebeurt door imitatie en *reinforcement* (bekrachtiging). Taalleerders imiteren taalkundige bouwstenen en vanuit de omgeving horen ze bekrachtiging, zoals 'Ja, goed zo!' (Bossers, Kuiken, & Vermeer, 2010). In deze toepassing van het behaviorisme op T2-verwerving volgt ook dat 'oud' gedrag een rol speelt bij het aanleren van nieuw gedrag. Volgens de theorie moeten de aangeleerde gewoontes van de T1 namelijk plaatsmaken voor nieuwe gewoontes uit de T2, wat een lastig proces kan zijn (Mitchell & Myles, 2004). Volgens het behaviorisme en de CA-hypothese van Lado (Odlin, 1989) zullen elementen (gewoontes) die overeenkomen in de twee talen gemak ofwel *positieve transfer* opleveren, maar elementen (gewoontes) die verschillen in de twee talen leveren moeilijkheden ofwel *interferentie* op.

De CA-hypothese gaat uit van grote invloed vanuit de T1 op de T2. Deze invloed wordt in de wetenschap transfer genoemd. Transfer kan zowel positief als negatief zijn. Positieve transfer kan optreden wanneer elementen uit de T1 en de T2 overeenkomen (Larsen-Freeman & Long, 1991; Mitchell & Myles, 2004). Als de zinswoordvolgorde in beide talen bijvoorbeeld hetzelfde is, is de verwachting dat de leerder deze volgorde in de T2 ook goed zal doen. Deze positieve transfer is zichtbaar bij NT2'ers met het Marokkaans-Arabisch als T1: zij plaatsen het werkwoord in Nederlandse hoofdzinnen direct op de juiste zinspositie (Van de Craats, 2001; Van de Craats, 2005). Negatieve transfer, ook wel interferentie genoemd, kan optreden wanneer elementen uit de T1 en T2 verschillen (Larsen-Freeman & Long, 1991; Mitchell & Myles, 2004). Het Turks, bijvoorbeeld, heeft een Subject-Object-Verb (SOV) woordvolgorde, waar het Nederlands een SVO volgorde heeft in de hoofdzin. Een NT2'er met het Turks als T1 zal door interferentie daarom mogelijk het werkwoord foutief achterin een Nederlandse hoofdzin plaatsen (Van de Craats, 2001; Van de Craats, 2005).

De CA-hypothese kreeg echter ook kritiek. De eerste reden was dat aanhangers van het behaviorisme, een stroming die sterk werd geassocieerd met de CA-hypothese, onder vuur kwamen te liggen voor de manier waarop zij keken naar taalverwerving (Mitchell & Myles, 2004; Odlin, 1989). Zo bleek uit onderzoek dat taalleerders niet alles simpelweg imiteren uit hun omgeving. Leerders zijn creatief met taal en produceren ook vormen die men nooit in hun taalaanbod zal terugvinden (Bossers et al., 2010). Kinderen hebben bijvoorbeeld fases waarin ze 'gekrijgt' en 'loopte' zeggen, omdat ze zelf achter de regels van de taal proberen te komen.

De andere reden dat de CA-hypothese bekritiseerd werd, was dat empirisch bewijs zich opstapelde over voorspellingen die op basis van de hypothese niet altijd uitkwamen (Mitchell & Myles, 2004; Odlin, 1989). Er bleek dus dat de invloed van T1 op T2 niet zo groot was als aangenomen. Zo zijn er patronen in T2-verwerving die zich voordoen ongeacht de T1 van de leerder (Van de Craats & Kerkhoff, 2000; Van de Craats, 2005). In haar onderzoek toonde Van de Craats (2005) bijvoorbeeld aan dat hetzelfde verwervingspatroon optreedt bij NT2'ers met het Turks als T1 en NT2'ers met het Marokkaans-Arabisch als T1. Beide groepen NT2'ers inserteren namelijk een niet-geanalyseerde persoonsvorm, 'is', om finietheid uit te drukken. Dit element komt niet in het Nederlands voor, noch in het Marokkaans-Arabisch en Turks. 'is' werd door de NT2'ers gebruikt omdat zij wisten dat de grammaticale positie waarin ze het gebruikten gevuld moest worden. Ze wisten alleen nog niet door wat. Andere onderzoeken lieten zien dat verschillen in twee talen niet altijd zorgen voor interferentie bij de leerders. Zo kent het Spaans twee termen (*conocer* en *saber*) voor één Engels werkwoord, *know*. Volgens de CA-hypothese (Lado, 1957, geciteerd in Odlin, 1989) zou dit verschil in lexicon moeilijkheden moeten opleveren voor mensen met het Spaans als T1 die Engels als T2 leren. Toch blijven deze moeilijkheden uit. (Odlin, 1989). Ook kwam het voor dat fouten, die niet voorspeld waren op basis van de CA-hypothese, wel werden gemaakt.

Inmiddels wordt er weer met andere ogen naar de CA gekeken en wordt er aangenomen dat de invloed van T1 op T2 relevant is, doch niet zo stellig als Lado het toentertijd formuleerde (Mitchell & Myles, 2004; Odlin, 1989). De CA-hypothese van destijds wordt dus verworpen, maar niet volledig. Zo blijken er degelijk patronen in de tweedetaalverwerving te zijn die afhankelijk zijn van de T1 (cf. Van de Craats, 2001). Deze patronen zijn het sterkst merkbaar in de eerste fasen van T2-verwerving. Interferentie kan dan een verklaring zijn voor fouten die leerders produceren. Om tweedetaalleerders hierin te ondersteunen, zijn er verschillende NT2-lesmethodes ontwikkeld met een bepaalde groep T1-sprekers als doelgroep. Deze methodes gaan dan uit van de CA; er wordt geanticipeerd op positieve en negatieve transfer. Abitzsch en Sudhoff (2009) ontwikkelden bijvoorbeeld een methode Nederlands voor Duitstaligen. Ook bestaan er onder andere methodes Nederlands voor Franstaligen (Lukassen, 2015) en Nederlands voor Engelstaligen (Klaassen, 2009). Naast verschillende lesmethodes bestaat er ook ander werk, op basis van CA, bedoeld om het T2-leerproces te ondersteunen vanuit de T1. Een voorbeeld hiervan is het werk in de webapp ‘MoedINT2’, die in sectie 2.5 op pagina’s 8-9 uitgebreid aan bod komt.

Naast het bestaan van transfer vanuit de T1 op de T2, bestaat er ook transfer op de derde taal (T3). Het komt bijvoorbeeld voor dat mensen Nederlands als T3 leren, nadat ze daarvoor al een andere taal (T2) naast hun T1 hebben geleerd. Zo’n meertalig repertoire kan invloed hebben op de mogelijke transfer tijdens het taalverwervingsproces. Schepens, Van der Slik en Van Hout (2016) onderzochten de invloed van T1 en T2 op T3. Uit hun onderzoek bleek dat de T1 de meeste invloed (transfer) heeft op het T3-leerproces, maar de T2 levert ook een bijdrage. Het aandeel van de T2 is afhankelijk van de taalafstand tussen T2 en T3: hoe kleiner de afstand tussen T2 en T3, hoe makkelijker de T3 te leren is. Het omgekeerde geldt ook: het leren van de T3 wordt lastiger naarmate de taalafstand tussen T3 en T2 groter is. ‘gemak’ en ‘moeilijkheid’ worden volgens Schepens et al. (2016) gedefinieerd als de mate waarin positieve en negatieve transfer optreden. Taalafstand wordt vooral bepaald door taalfamilies: Duits en Nederlands zijn beide West-Germaanse talen en hebben een korte taalafstand, terwijl Riffijns en Nederlands tot totaal andere taalfamilies behoren en zodoende een grotere taalafstand hebben. In de praktijk kan dit dus betekenen dat een NT2’er met het Riffijns als T1, zonder andere T2-ervaring, meer negatieve transfer (interferentie) ervaart dan een NT2’er met het Riffijns als T1 en het Duits als T2, bijvoorbeeld. Laatstgenoemde zal volgens de theorie het NT2-proces met meer gemak en met positieve transfer ervaren. Hierbij moet ook genoemd worden dat de beheersing van een T2 altijd een voordeel oplevert bij het leren van T3 ten opzichte van eentaligheid (Schepens et al., 2016). Een NT2’er met het Riffijns als T1 en het Arabisch als T2 zal volgens de theorie, ondanks de grote taalafstand, alsnog het Nederlands met meer gemak leren dan een eentalige.

2.2 Voordelen van thuistalen in het onderwijs

In de Nederlandse onderwijspraktijk komt het vaak voor dat een leerling, student of cursist een andere T1 dan het Nederlands heeft en dus impliciet of expliciet het Nederlands als tweede taal leert. In zo’n tweedetaalverwervingsproces komt er transfer, zowel positief als negatief, voor op het gebied van bijvoorbeeld uitspraak, woordvolgorde of lidwoordgebruik. Het kan dan zeker voordelen hebben voor het leerproces als de T1, ook wel “thuis taal”, betrokken wordt in het (NT2-)onderwijs. Deze sectie bespreekt een aantal voordelen. De meeste genoemde onderzoeken zijn gedaan op basis- en middelbare scholen, maar dit is ook zeker toepasbaar op het volwassenenonderwijs.

Ten eerste worden leerprestaties beter wanneer meertalige leerlingen af en toe hun thuistalen mogen gebruiken in de les (cf. Charamba & Zano, 2019; Makalela, 2015). Dit komt bijvoorbeeld omdat leerlingen de stof sneller en beter begrijpen wanneer zij deze stof (onderling) in de T1 mogen bespreken, in plaats van slechts in een soms onduidelijke instructietaal (Veenis & Broekhof, 2021). Een andere reden is dat het metalinguïstisch bewustzijn wordt aangewakkerd wanneer de T1 van de anderstalige leerling in de les wordt gebruikt. Onderzoek laat zien dat er een positieve associatie is tussen metalinguïstische kennis en T2-leerprestaties (cf. Hu, 1999; Hulstijn & Hulstijn, 1984; Sorace, 1985). Onderzoek van Ammar, Lightbrown en Spada (2010) onder Canadese brugklasleerlingen toont bijvoorbeeld aan dat er een positieve relatie is tussen het bewustzijn van verschillen tussen het Frans

(T1) en het Engels (T2) enerzijds en het vermogen om vraagzinnen correct te formuleren en te beoordelen in de T2 anderzijds. Ammar et al. (2010) pleiten voor meer ruimte voor metalinguïstische reflectie in het T2-onderwijs. Dit is mogelijk door in het onderwijs ruimte te geven aan thuistalen van meertalige leerlingen, wat het bijkomende voordeel heeft dat leerprestaties toenemen.

Ook voor non-cognitieve kenmerken is het van belang dat thuistalen in het onderwijs worden betrokken (Agirdag, 2015; Agirdag, 2017; Veenis & Broekhof, 2021). Zo stellen Sierens en Van Avermaet (2014) vast dat er een toename is van het zelfvertrouwen van meertalige kinderen wanneer hun thuistaal gebruikt mag worden op school. Dit zorgt voor een positief effect op hun eigenwaarde, omdat de meertalige leerlingen gezien worden als experts van hun T1. Daardoor is er indirect ook een positief effect op de leermotivatie en leerprestaties. Van Praag et al. (2016) noemen verder dat leerlingen zich meer thuis voelen op school wanneer thuistalen worden toegestaan, aangezien de leerlingen het gevoel krijgen dat ze geaccepteerd worden. Agirdag (2017) treft een soortgelijke significante relatie aan: wanneer leerlingen op school worden gestraft voor het spreken van een andere taal dan het Nederlands, voelen leerlingen zich minder thuis op school. Bovendien hebben ze een negatiever schooltoekomstbeleid, schamen ze zich in een hogere mate voor hun thuistaal en voelen ze zich eerder onveilig op school dan leerlingen die niet gestraft worden voor hun meertaligheid (Agirdag, 2017). Het wel of niet accepteren en gebruiken van thuistalen in het onderwijs is dus significant gerelateerd aan uiteenlopende non-cognitieve kenmerken.

Het gebruiken van thuistalen in het onderwijs kent niet alleen voordelen, cognitief en non-cognitief, voor leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands. Ook leerlingen wiens thuistaal hetzelfde is als de instructietaal hebben baat bij een leeromgeving waar ruimte is voor andere thuistalen (Ticheloven, 2017; Veenis & Broekhof, 2021). Hierdoor worden deze leerlingen bijvoorbeeld bewuster van andere talen en culturen. Bovendien leren ze verbanden te zien tussen talen. Deze inzichten zijn bruikbaar bij het leren van nieuwe talen en het sluiten van interculturele vriendschappen. (Ticheloven, 2017; Veenis & Broekhof, 2021).

Deze paragraaf toont hoe belangrijk het is om thuistalen mee te nemen in het onderwijs. Het heeft maatschappelijke, pedagogische en didactische waarde. Hierna wordt verder ingezoomd op de talen die centraal staan in deze scriptie: het Nederlands en het Riffijns.

2.3 Het Nederlands

Het Nederlands behoort tot de West-Germaanse talen van de Indo-Europese taalfamilie. De taal is verwant aan bijvoorbeeld het Duits, Fries en Engels. Nederlands wordt als T1 gesproken door ongeveer 25 miljoen mensen en als T2 door ongeveer 8 miljoen mensen. De meeste sprekers wonen in Nederland (17 miljoen), waarop België (6,5 miljoen) en Suriname (400.000) volgen. Ook zijn er Nederlandstalige gemeenschappen in onder andere Frankrijk, Duitsland, Indonesië, Canada, Australië en de Verenigde Staten van Amerika. (Eberhard, Simons, & Fennig, 2022a; Taalunieversum, 2022).

In Nederland worden veel talen gesproken. Het Nederlands is de officiële taal en in Friesland is het Fries de tweede officiële taal. Nederlandse Gebarentaal is ook officieel erkend. Verder zijn het Nedersaksisch en het Limburgs erkende streektaalen. Ook zijn er regionale talen zoals het Brabants en het Zeeuws. (Rijksoverheid, z.d.; Taalunieversum, 2022). Jiddisch en Sinti-Romanes worden erkend als niet-territoriale minderheidstalen. Op Bonaire heeft het Papiaments een officiële status, net als het Engels op Saba en Sint Eustatius. (Taalunieversum, 2022). Naast de genoemde talen worden er ook uiteenlopende andere talen gesproken in Nederland. Dit komt bijvoorbeeld door het aanbod van vreemde talen in het onderwijs en de komst van diverse groepen immigranten naar Nederland. Zo zijn er een groot aantal Nederlandse inwoners met een Turkse (430.000 inwoners), Marokkaanse (420.000 inwoners) en Surinaamse (360.000 inwoners) migratieachtergrond (Centraal Bureau Statistiek, 2022). Recenter is de komst van migranten uit Syrië (113.000 inwoners per 2021 (Alle Cijfers, 2022)) en uit Oekraïne (64.000 inwoners per 2022 (Dagblad van het Noorden, 2022)). Wanneer inwoners van Nederland een andere T1 hebben dan het Nederlands, leren ze (in principe) het Nederlands als tweede taal. Dit vindt bijvoorbeeld plaats op basisscholen, in internationale schakelklassen en in NT2-cursussen voor volwassenen.

2.4 Het Riffijns

Het Riffijns wordt ook wel ‘Tarifit’, ‘Tamazight’ of ‘Berbers’ genoemd. Er is gekozen om in het huidige werk de naam ‘Riffijns’ te gebruiken, omdat dit de naam is die het meest bekend en accuraat is. ‘Tarifit’ is een endoniem, bekend onder sprekers en (taal)wetenschappers, terwijl ‘Riffijns’ als exoniem breder bekend is onder bijvoorbeeld NT2-docenten. ‘Tamazight’ en ‘Berbers’ zijn termen die ook voor andere verwante talen worden gebruikt. Bovendien kan ‘Berbers’ als kwetsend worden ervaren door sprekers (Block, 2019; NALRC, 2022). Hierbij moet gezegd worden dat de wetenschap wel spreekt over ‘Berbertalen’. Deze term zal in dit werk ook gehanteerd worden.

Het Riffijns behoort tot de Noord-Berberse talen van de Berberse tak. Deze tak vormt een aparte eenheid binnen de Afro-Aziatische taalfamilie. Riffijns wordt voornamelijk gesproken in het noordoosten van Marokko, in en rondom het Rifgebergte. Steden in dit gebied waar Riffijns wordt gesproken, zijn bijvoorbeeld Nador en Al Hoceima. Taalkundig gezien is Riffijns nauw verwant aan variëteiten in het westen van Algerije, het Tashawit in het noordoosten van Algerije, bepaalde variëteiten in het noordoosten van de Marokkaanse Midden-Atlas en een dialect in de oasis Figuig in het oosten van Marokko. (Eberhard, Simons, & Fennig, 2022b; Kossmann, 2013; Mourigh & Kossmann, 2020; Obdeijn & De Mas, 2012).

Riffijns wordt ook gesproken in het westen van Algerije en door migrantengemeenschappen in bijvoorbeeld Nederland, België, Duitsland en Spanje. Dit heeft te maken met de geschiedenis van arbeidsmigratie die de Rif kent. In de dichtbevolkte Rif was namelijk weinig werk en de omstandigheden waren niet altijd best. Zo vond er in de eerste helft van de twintigste eeuw tijdelijke arbeidsmigratie plaats onder inwoners van het noorden en oosten van Marokko. Zij staken de grens over naar Algerije om daar seizoenswerk op boerderijen uit te voeren. (Obdeijn & De Mas, 2012). Volgens een schatting waren er in de jaren voor 1940 jaarlijks 85.000 seizoensarbeiders, waarvan 35.000 afkomstig uit Oujda/Nador en 20.000 afkomstig uit Taza (Vijf Eeuwen Migratie, z.d.).

Toen de grens met Marokko en Algerije sloot met de komst van de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog, was seizoenswerk niet langer mogelijk. In de jaren daarna, de tweede helft van de twintigste eeuw, vertrokken veel Riffijnen naar Europa toen daar een groot tekort was aan arbeidskrachten in mijnen en fabrieken. Immers, er was al een bestaande traditie van arbeidsmigratie. Bovendien was de situatie in de Rif verslechterd met de komst van de nieuwe koning Hassan II in 1961. Zo vielen veel inkomsten weg, naast die van de seizoensarbeid, door het nieuwe beleid: de verbouwing van marihuana werd gereguleerd en smokkel met Spanje werd vermoeilijkt. Ook was de Rif, waar veel opstanden tegen de overheid bloedig onderdrukt moesten worden, een doorn in het oog van koning Hassan. Hij voerde bewuste ontvolkingspolitiek in de Rif. Emigreren naar Europa bood voor velen daarom de enige uitkomst. (Obdeijn & De Mas, 2012).

Eenmaal aan het werk in Europa vroegen werkgevers vaak of de Riffijnse arbeidsmigrant nog andere familie en dorpsgenoten had die ook wilden komen werken, en zo geschiedde. Vanaf de jaren tachtig vond er bovendien veel gezinshereniging plaats. Zodoende ontstonden er grote Riffijnse gemeenschappen in vooral Nederland en België. (Obdeijn & De Mas, 2012).

Het is niet exact bekend hoeveel sprekers het Riffijns als T1 hebben. Volgens de meest recente officiële telling uit 2014 zijn er 2,5 miljoen T1-sprekers in Marokko en Algerije (Haut-Commissariat au Plan, 2022). Echter, dit aantal zal in werkelijkheid hoger liggen (Mourigh & Kossmann, 2020). In Marokko genieten de Berbertalen namelijk weinig prestige door onderdrukking van de talen en culturen in het verleden (Obdeijn & De Mas, 2012). Hierdoor zullen Marokkaanse inwoners eerder geneigd zijn te ontkennen dat ze een Berbertaal spreken. Er zijn weinig cijfers bekend over Riffijnse T1-sprekers in buitenlandse gemeenschappen. Voor Nederland is er bekend dat er ongeveer 420.000 inwoners met een Marokkaanse achtergrond zijn (Centraal Bureau Statistiek, 2022). Van deze groep heeft de meerderheid (volgens een enkele bron 70-75% (Aynan, 2015)) een Berberachtergrond. Deze mensen spreken dus een taal uit de Berberfamilie, maar het is onbekend hoeveel mensen hiervan Riffijns spreken. Naar schatting is het in elk geval de meerderheid.

Marokko is een meertalig land. Het merendeel van de bevolking heeft het Marokkaans-Arabisch als moedertaal, anderen spreken een Berbertaal als T1. Een kleiner deel heeft het Riffijns als

moedertaal, maar bijna iedereen is tweetalig in Marokkaans-Arabisch (Mourigh & Kossmann, 2020). Oudere Riffijnen zullen wellicht ook kennis hebben van het Spaans, vanwege de Spaanse koloniale overheersing in de Rif van 1912 tot 1956. Riffijnstaligen die naar school zijn gegaan in Marokko, kennen het Standaard-Arabisch. Dit is namelijk de instructietaal in het land. Hoogopgeleide T1-sprekers van het Riffijns kunnen ook kennis hebben van het Engels en/of Frans. Immers, Engels is de internationale taal van de wetenschap. Wat betreft het Frans: dit is de nationale taal van de wetenschap in Marokko, een gevolg van Franse koloniale overheersing in Marokko van 1912 tot 1956. (Mourigh & Kossmann, 2020; Obdeijn & De Mas, 2012).

De tweede en derde generatie Marokkaanse-Nederlanders met het Riffijns als *heritage*-taal zullen niet veel andere talen hebben geleerd voor zij het Nederlands leerden. Maar door de talige situatie in Marokko is het veelvoorkomend dat de eerste generatie die in Marokko is geboren en opgegroeid nog een andere taal of andere talen geleerd hebben voor zij met het Nederlands begonnen, zeker wanneer zij in Marokko naar school zijn gegaan. Dit is een belangrijk gegeven om mee te nemen in het huidige onderzoek. Een meertalig repertoire kan namelijk invloed hebben op mogelijke transfer tijdens het taalverwervingsproces (Schepens et al., 2016). Zo kan er bijvoorbeeld transfer in het Nederlands (T3) optreden die vanuit het Riffijns (T1) niet wordt verwacht, die te verklaren is vanuit een andere taal (T2) die de cursist beheerst.

2.5 Webapp ‘MoedINT2’

De contrastieve analyse die tijdens het huidige onderzoek wordt getoetst en verbeterd, staat in de webapp www.moedint2.nl (Boshove, 2022; Leufkens & Hebing, 2018). Deze webapp is onderdeel van het onderzoeksproject ‘Moedertaal in Nederlands als Tweede taal’ (ook wel ‘MoedINT2’) van Dr. Sterre Leufkens. Het project is via Utrecht Institute of Linguistics OTS verbonden aan de Universiteit Utrecht. Binnen dit project worden contrastieve analyses gemaakt over en in allerlei talen. Momenteel bevat de Nederlandse versie van de app veertien taalanalyses, de Engelse versie bevat er drie en de Franse versie bevat er één (Leufkens & Hebing, 2018). De analyses zijn gebaseerd op literatuur uit de taalkunde en geschreven in taal die toegankelijk is voor lezers met en zonder taalkundige kennis. Veel analyses zijn gecontroleerd door NT2-docenten, T1-sprekers en taalkundige experts. (Leufkens, 2017; Leufkens, 2019). De CA Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) (zie ook sectie 2.6 op pagina’s 9-10) is nog niet gecontroleerd; dat is het doel van het huidige onderzoek.

De webapp is bedoeld voor NT2-docenten die meer te weten willen komen over de T1’s van hun cursisten. Docenten kunnen onmogelijk alle talen beheersen die hun cursisten als T1 hebben. Bovendien wisselt de samenstelling van NT2-klassen vaak, en daarmee ook de moedertalen die cursisten in de groep van een docent spreken. Ook zijn veel bronnen over de T1’s alleen toegankelijk met de juiste taalkundige kennis. De overzichtelijke app biedt hier dus een uitkomst in.

In de webapp staan verschillen en overeenkomsten tussen het Nederlands en de T1, en over mogelijke voordelen of nadelen (positieve en negatieve transfer) die uit de vergelijking voortvloeien. (Leufkens, 2017; Leufkens, 2019). Per taal is er informatie beschikbaar over zes categorieën, elk weer onderverdeeld in subcategorieën: algemeen, uitspraak, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, overige woordsoorten en zinnen. Zo krijgen docenten inzicht in de herkomst van bepaalde veel gemaakte fouten, veroorzaakt door een taalverschil. Dit kunnen zij delen met hun cursisten en er zo meer aandacht aan besteden in de lessen. In de webapp staan tevens zeven lesactiviteiten waar taaldiversiteit expliciet aan bod komt. De activiteiten zijn toepasbaar op verschillende taalgebieden, leeftijdsgroepen en taalniveaus (Leufkens, 2019).

NT2-docenten kunnen kennis uit de app incorporeren in hun lessen, ten behoeve van de taalontwikkeling van hun cursisten. Een docent die bijvoorbeeld weet dat de volgorde van het vraagwoord en het werkwoord in het Riffijns hetzelfde is als in het Nederlands, hoeft dit onderwerp bij Riffijnse cursisten minder uitgebreid te bespreken. Wanneer deze docent ook weet dat het Riffijns geen bepaald lidwoord kent, kan die de bespaarde tijd gebruiken om dit onderwerp extra te belichten. Bovendien kan een cursist, die vanuit diens moedertaal wél bepaalde lidwoorden kent, helpen om dit uit te leggen. Zo wordt de meertaligheid in de klas gezien als een bron en niet als een last. Dat levert

cognitieve en non-cognitieve voordelen op voor cursisten, zoals aangetoond in sectie 2.2 op pagina's 5-6.

2.6 CA Riffijns-Nederlands

Het huidige onderzoek heeft als doel om de CA Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) te toetsen en verbeteren. In de bestaande analyse werden uiteenlopende taalkundige aspecten vergeleken. In deze sectie worden de belangrijkste verschillen en overeenkomsten genoemd. Hieruit volgen meerdere hypotheses over transfer, die in sectie 3.2 op pagina's 11-12 aan bod komen.

Er zijn veel verschillen tussen het Riffijns en het Nederlands op het gebied van fonologie en fonetiek, in het bijzonder als het gaat om de klinkerinventaris (Boshove, 2022). In het Riffijns zijn er drie klinkers, /i/, /a/ en /u/, plus de sjwa [ə]. Deze klinkers worden op verschillende manieren uitgesproken, afhankelijk van de klankomgeving en het dialect van de spreker. (Mourigh & Kossmann, 2020). Omdat er weinig onderscheid wordt gemaakt, is de uitspraak erg vrij. Echter, in het Nederlands ligt dit heel anders. De taal onderscheidt vijftien klinkers (Landsbergen, Tiberius, & Dernison, 2014; Otten, 1982). De uitspraak van deze klinkers ligt dicht bij elkaar, waardoor er kleine maar toch significante nuanceverschillen zijn. Voor T2'ers kunnen de verschillende klinkers leiden tot moeilijkheden bij hun perceptie en productie van de klanken (Flege, 1987; Rochet, 1995). Het gehoor van een beginnende T2'er is namelijk nog afgesteld op diens T1. Sommige klanken uit de T2 worden daardoor op een andere manier geïnterpreteerd, en daardoor ook anders geproduceerd. Een bekend voorbeeld is de /l/ en /r/ voor Chinese T2'ers (Bossers et al., 2010): in hun T1 zijn deze klanken allofonen van hetzelfde foneem, waardoor het voor hen lastig is om de klanken als twee verschillende fonemen te behandelen in een T2. Volgens dezelfde theorie zullen NT2'ers met het Riffijns als T1 moeite hebben met alle verschillende klinkers die het Nederlands onderscheidt, zowel met de perceptie als de productie van deze klanken (Boshove, 2022; Otten, 1982). Zo kan een Riffijnse NT2'er het lastig vinden om het verschil tussen *bouw*, *bui* en *bij* te horen omdat zij dit onderscheid niet gewend zijn vanuit Riffijns.

Een ander verschil tussen het Riffijns en het Nederlands is dat het Riffijns een pro-droptaal is (Boshove, 2022; El Hankari, 2015; El Hankari, 2021; Mourigh & Kossmann, 2020). In het Riffijns is het mogelijk om een pronominaal subject uit te drukken middels een affix op het werkwoord. Het pronominale subject kan worden weggelaten onder bepaalde voorwaarden. Vaak moet dit al eerder geïntroduceerd zijn of bekend zijn vanuit de gesprekscontext. Bijvoorbeeld: [nəf: q:iməy] 'ik zit' (nadruk) versus [q:iməy] 'ik zit', waarbij -əy het suffix is voor 1SG; [nət:a jəq:im] 'hij zit' (nadruk) versus [jəq:im] 'hij zit', waarbij jə- het prefix is voor 3SG:M¹ (Mourigh & Kossmann, 2020). In het Nederlands is het niet mogelijk om het pronominaal subject op het werkwoord uit te drukken middels een affix (Landsbergen et al., 2014). Bovendien is deze taal ook geen pro-droptaal; het subject is overtu. Alleen in gelimiteerde contexten kan men in het Nederlands een pronominaal subject weglaten, zoals bijvoorbeeld in kook- en dagboeken ('Lief dagboek, kon vandaag weer eens moeilijk uit bed komen ...') (Haegeman, 2013).

Ook op het gebied van tijd en aspect zijn er verschillen tussen beide talen. Dit wordt hieronder geïllustreerd aan de hand van twee voorbeeldzinnen, (i) en (ii). In het Riffijns wordt het perfecte aspect geïnterpreteerd als verleden tijd (i) en wordt het imperfecte aspect geïnterpreteerd als tegenwoordige tijd (ii) (El Hankari, 2021; Mourigh & Kossmann, 2020):

i.	ð-zra	aba-s.
	3SG:F-zie.PERF	vader-3SG.POSS
	'Ze zag haar vader.'	

---

¹ 1SG staat voor eerste persoon enkelvoud; 3SG:M staat voor derde persoon enkelvoud mannelijk.

- ii.   ǫ-zar   aba-s.
       3SG:F-zie.IMPERF   vader-3SG.POSS
       ‘Ze ziet haar vader.’ (El Hankari, 2021, p. 75)²

Het Nederlands verschilt hierin met het Riffijns (Boshove, 2022; Otten, 1982). In het Nederlands staat het aspect namelijk los van tijd en wordt een imperfect dus niet standaard geïnterpreteerd als tegenwoordige tijd. Bijvoorbeeld: ‘ik lees’ (imperfect aspect, tegenwoordige tijd) versus ‘ik las’ (imperfect aspect, verleden tijd) (Landsbergen et al., 2014). In onderstaande Tabel 1 wordt dit uitgebreider toegelicht. Omdat de beide talen verschillen op het gebied van tijd en aspect, kan er op dit gebied interferentie optreden bij NT2’ers met het Riffijns als T1 (Otten, 1982).

Tabel 1: Het werkwoordelijke tijdsysteem in het Nederlands (Landsbergen et al., 2014).

	Tegenwoordig tijd	Verleden tijd
Imperfect	Ik wandel/Ik zal wandelen. <i>Onvoltooid tegenwoordige tijd</i>	Ik wandelde/Ik zou wandelen. <i>Onvoltooid verleden tijd</i>
Perfect	Ik heb gewandeld/Ik zal hebben gewandeld. <i>Voltooid tegenwoordige tijd</i>	Ik had gewandeld/Ik zou hebben gewandeld. <i>Voltooid verleden tijd</i>

Op het gebied van lidwoorden vallen bepaalde dingen op in de CA (Boshove, 2022). Het Nederlands kent drie lidwoorden, waarvan twee bepaald (‘de’ en ‘het’) en één onbepaald (‘een’) (Landsbergen et al., 2014). In het Riffijns bestaat er alleen een onbepaald lidwoord: *izjen* [ɪʒ:ən] (El Hankari, 2021; Mourigh & Kossmann, 2020). Otten (1982) merkt twee mogelijkheden voor interferentie op. Ten eerste kunnen de NT2’ers bepaalde lidwoorden in hun Nederlands weglaten, omdat T1-sprekers van het Riffijns niet gewend zijn om deze lidwoorden te gebruiken. Bijvoorbeeld: ‘hij slaat vlieg met stok’ in plaats van ‘hij slaat de vlieg met de stok’ (Otten, 1982). Ten tweede gebruiken ze in hun Nederlands mogelijk het onbepaalde lidwoord wanneer men in het Nederlands juist een bepaald lidwoord verwacht. Op basis van de CA over lidwoorden kan er ook positieve transfer plaatsvinden. Beide talen hebben namelijk een onbepaald lidwoord, dat tevens altijd vóór het bijbehorende nomen komt te staan (El Hankari, 2021; Landsbergen et al., 2014; Mourigh & Kossmann, 2020). Ter illustratie: ‘een man’ en [ɪʒ:ən wa:jaz] ‘een man’.

Als het gaat om telwoorden zijn er ook verschillen tussen beide talen (Boshove, 2022). In het Nederlands komt het telwoord altijd vóór het bijbehorende nomen, zowel bij hoofdtelwoorden (‘één keer, twee keer’) als rangtelwoorden (‘eerste keer, tweede keer’) (Landsbergen et al., 2014). In het Riffijns staat het hoofdtelwoord ook vóór het bijbehorende nomen: [θraθa n θəmyarin] ‘drie vrouwen’, letterlijk ‘drie van vrouwen’. Echter, het rangtelwoord staat achter het bijbehorende nomen: [θamya:θ n:əs wis: aʃ:βʂa] ‘zijn vierde vrouw’, letterlijk ‘vrouw zijn vierde’. (Mourigh & Kossmann, 2020). Op basis van de CA kan er dus positieve en negatieve transfer worden verwacht op het gebied van de positie van telwoorden bij NT2’ers met het Riffijns als T1.

Ten slotte kent het Riffijns geen infinitieven, terwijl het Nederlands die wel kent (Boshove, 2022). In het Nederlands is er slechts één persoonsvorm per zinsdeel; de overige werkwoorden zijn infinitieven, die in principe eindigen op *-en* (Landsbergen et al., 2014). Bijvoorbeeld: ‘ik zou willen wandelen’ (waarbij ‘willen’ en ‘wandelen’ infinitieven zijn). In het Riffijns worden werkwoorden echter altijd vervoegd; de taal kent geen infinitieven (Mourigh & Kossmann, 2020). Wanneer er dus meerdere werkwoorden in een zinsdeel zijn, krijgen deze allen een vervoeging. Dezelfde zin wordt in het Riffijns dan zoiets als ‘ik zou ik wil ik wandel’ (Otten, 1982). Op basis van de CA is het dus mogelijk dat NT2’ers met het Riffijns als T1 in hun Nederlands werkwoorden vervoegen die eigenlijk infinitief zijn.

² De betekenis van de glossen is als volgt. 3SG:F = derde persoon enkelvoud vrouwelijk; PERF = perfect aspect; 3SG:POSS = derde persoon enkelvoud bezittelijk; IMPERF = imperfect aspect.

3. Onderzoeksprobleem

3.1 Onderzoeksvraag

Uit het vorige hoofdstuk is onder andere gebleken wat positieve en negatieve transfer is, en hoe de CA Riffijns-Nederlands in de webapp MoedINT2 ertoe bijdraagt om transfer van NT2'ers in beeld te brengen en te verhelpen. Het doel van dit onderzoek is om de CA te toetsen en te verbeteren. Dit wordt onderzocht vanuit de volgende centrale vraag: "In hoeverre kan de contrastieve analyse Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) voorspellend zijn voor de soort interferentie en positieve transfer die cursisten Nederlands als tweede taal met het Riffijns als moedertaal ervaren bij het leren van het Nederlands?" Bij de onderzoeksvraag horen meerdere hypotheses, die het te onderzoeken gebied van transfer afbakenen.

3.2 Hypotheses

H1: Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands op het gebied van uitspraak is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met de uitspraak van de verschillende klinkers in het Nederlands (Boshove, 2022; Landsbergen et al., 2014; Mourigh & Kossmann, 2020; Otten, 1982). Het Riffijns kent namelijk drie onderscheidende klinkers (Mourigh & Kossmann, 2020), waar het Nederlands er vijftien onderscheidt (Landsbergen et al., 2014; Otten, 1982). Theorie over T2-spraakperceptie en -productie (Flege, 1987; Rochet, 1995) voorspelt dat T2'ers er moeite mee zullen hebben om de nieuwe klanken te herkennen en daardoor ook om deze juist uit te spreken.

H2: Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands (Boshove, 2022) is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie een pronominaal subject vaak zullen weglaten in een Nederlandse zin. Het Riffijns is namelijk een pro-droptaal, waarin het mogelijk is om het pronominale subject uit te drukken middels een affix op het werkwoord (El Hankari, 2015; El Hankari, 2021; Mourigh & Kossmann, 2020). In het Nederlands kan dit niet en is het subject in principe overt (Landsbergen et al., 2014).

H3: Op basis van Otten (1982) is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het kiezen van de juiste tijd en aspect van een werkwoord. In het Riffijns is aspect namelijk grotendeels gelijk aan tijd, terwijl deze in het Nederlands van elkaar verschillen (El Hankari, 2021; Landsbergen et al., 2014; Mourigh & Kossmann, 2020).

H4: Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands (Boshove, 2022) is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het gebruik van een bepaald lidwoord ('de' en 'het') in het Nederlands. Het Riffijns heeft namelijk geen bepaald lidwoord (El Hankari, 2021; Mourigh & Kossmann, 2020).

H5: Op basis van de overeenkomsten tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door positieve transfer het onbepaalde lidwoord ('een') in het Nederlands juist zullen gebruiken. Bovendien is de verwachting dat de volgorde van het onbepaald lidwoord en het nomen correct zal zijn. Zowel het Riffijns als het Nederlands hebben namelijk een onbepaald lidwoord, die in beide talen vóór het bijbehorende nomen komt te staan (Boshove, 2022; El Hankari, 2021; Landsbergen et al., 2014; Mourigh & Kossmann, 2020).

H6: Op basis van de overeenkomsten tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door positieve transfer het hoofdtelwoord vóór het bijbehorende nomen zullen plaatsen in Nederlandse zinnen. De volgorde van deze twee elementen is namelijk hetzelfde in beide talen (Boshove, 2022; Landsbergen et al., 2014; Mourigh & Kossmann, 2020).

H7: Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met de volgorde van het rangtelwoord en het bijbehorende nomen. De volgorde van deze twee elementen in het Nederlands is namelijk anders dan

die in het Riffijns (Boshove, 2022). In laatstgenoemde taal komt het rangtelwoord na het bijbehorende nomen (Mourigh & Kossmann, 2020).

H8: Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2'ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het gebruiken van infinitieven in het Nederlands (Boshove, 2022; Otten, 1982). Anders dan het Nederlands kent het Riffijns namelijk geen infinitieven (Mourigh & Kossmann, 2020).

4. Methode

De insteek van dit werkstuk is om transfer bij NT2'ers met het Riffijns als T1 in kaart te brengen. Het plan was om een kwalitatieve onderzoeksmethode te hanteren, met als beoogde participanten meerdere NT2-docenten met (oud-)cursisten met Riffijns als T1 alsook deze (oud-)cursisten zelf. Deze groep participanten zou worden bevestigd middels een enquête. De enquête zou vragen bevatten die informatie opleverden over de verschillende hypothesen, zoals opgesteld in sectie 3.2 op pagina's 11-12. Via Facebook, LinkedIn en Twitter werden door mijzelf en Jacomine Nortier oproepen geplaatst om participanten te vinden. Bovendien benaderde ik via e-mail achttien personen en taalcafés, en vroeg ik aan diverse mensen of zij via-via nog contacten hadden. Echter, na intensief gezocht te hebben lukte het mij niet om de beoogde participanten te verzamelen.

Om toch aan data te komen, suggereerde Jacomine Nortier om op YouTube op zoek te gaan naar video's waarin mensen met Riffijns als T1 Nederlands spraken. Dit zoekproces was ook intensief. Allereerst probeerde ik algemene zoekopdrachten, zoals "Riffijnse vrouwen in Nederland", "Riffijn/Berber/Amazigh spreekt Nederlands", "interview met Riffijnse NT2'ers" en vele varianten op deze zoekopdrachten. Toen dat geen bruikbare resultaten opleverde, zocht ik naar interviews van en door een groot aantal Marokkaans-Nederlandse voetballers, muzikantiesten en YouTubers. Dit zijn veelal mensen uit de tweede en derde generatie Marokkaanse-Nederlanders. Het bleek dat deze groep het Nederlands vrijwel zonder enige transfer sprak: velen hadden hoogstwaarschijnlijk al in hun kinderjaren Nederlands als T2 geleerd. Overeenkomstig met T2-verwervingstheorieën is vroege taalverwerving een grote factor in een goede beheersing van de taal (Bossers et al., 2010), en dus zonder transfer. Omdat ik juist op zoek was naar transfer, heb ik uiteindelijk gezocht naar videomateriaal over de eerste generatie. Dat bleek succesvol: er zijn de afgelopen jaren meerdere documentaires gemaakt over de eerste Marokkaanse gastarbeiders in Nederland en België. In de komende secties ga ik in op de participanten en het materiaal (sectie 4.1) en de procedure (sectie 4.2).

4.1 Participanten en materiaal

De data komen uit verscheidene interviews en documentaires, die allemaal openbaar toegankelijk zijn via YouTube. In totaal bevat de dataset 116 uitingen van 8 verschillende sprekers. De sprekers hebben allemaal het Riffijns als moedertaal en hebben allen het Nederlands op een latere leeftijd geleerd. Over de ene spreker zijn meer gegevens bekend dan over de andere spreker. Dit ligt voornamelijk aan de diepgang van het interview: vragen over achtergrond en leeftijd werden vaak, maar niet altijd, gesteld. Over de meeste sprekers zijn geen verdere metadata openbaar te vinden op het Internet. De metadata die wel bekend zijn, zullen in de volgende alinea worden toegelicht. Ook worden de namen van de sprekers en de namen en jaartallen van de geraadpleegde video's genoemd.

Mohammed El Ghazi en Benaïssa Boudich zijn te zien in de documentaire 'Aan ons den arbeid' uit 2012, over werk van Marokkaanse gastarbeiders in een fabriek in Barendrecht (RTV Rijnmond Extra, 2012). In deze video spreken zij allebei Riffijns, met enkele uitingen in het Nederlands. El Ghazi is destijds 52 jaar oud; Boudich 67 jaar oud. In een andere video zijn Mohammed Salhi en zijn vrouw Mina te zien (NOS Jeugdjournaal, 2019). Zij wonen in Hilversum en worden in 2019 door de NOS geïnterviewd in het kader van 50 jaar Marokkanen in Nederland. Mohammed Salhi is destijds 73 jaar oud. De leeftijd van Mina is niet bekend. Een volgende video uit 2009 toont Ali Mabtoul en Amar Denna (Onze Samenleving, 2016). Ze zijn allebei 61 jaar oud

destijds en werden geïnterviewd in het kader van 40 jaar Marokkanen in Nederland. Mabtoul woont en werkt in Venlo; de woonplaats van Denna is niet bekend. In een andere video uit 2016 is Ahmed Akka te zien (Aliyat, 2018). Hij komt voor in een video over de eerste generatie Marokkaanse Veenendalers. Akka is destijds 72 jaar oud en vertelt dat hij in Al Hoceima, een stad in het Rifgebied, naar school is gegaan. Ten slotte is Mohamed Abdeslam in de Vlaamse documentaire ‘Mijn Verhaal’ uit 2007 te zien (Ihkan, 2015). Hierin is hij zo’n 50 minuten lang in het Nederlands aan het woord. Deze documentaire is zeer rijk aan data, rijker dan de andere video’s uit de dataset van dit onderzoek. Zodoende zijn 52 uitingen uit het huidige onderzoek gedaan door Abdeslam. Bovendien levert het lange interview nuttige metadata op. Abdeslam heeft het Riffijns als moedertaal, en spreekt daarnaast Marokkaans-Arabisch, Spaans en Frans nog voor hij Nederlands leert in Antwerpen. Abdeslam is destijds 65 jaar oud. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de sprekers en de metadata, zover bekend.

Tabel 2: Overzicht van de sprekers en metadata

Spreker	Leeftijd bij aankomst in NL/BE	Leeftijd in interview	Talen op (geschatte) volgorde van verwerving, zover bekend	Geschat niveau Nederlands	Aantal uitingen in de dataset (N = 116)
Mohamed Abdeslam	24 jaar	65 jaar	Riffijns, Marokkaans-Arabisch, Spaans, Frans, Nederlands	C1	52
Ahmed Akka	22 jaar	72 jaar	Riffijns, Nederlands	B2	18
Benaïssa Boudich	24 jaar	67 jaar	Riffijns, Nederlands	B2	2
Amar Denna	± 20 jaar	61 jaar	Riffijns, Frans, Nederlands	C1	15
Mohammed El Ghazi	19 jaar	52 jaar	Riffijns, Nederlands	B2	12
Ali Mabtoul	21 jaar	61 jaar	Riffijns, Nederlands	B2	10
Mina Salhi	Onbekend	Onbekend	Riffijns, Nederlands	B1	2
Mohammed Salhi	20 jaar	73 jaar	Riffijns, Nederlands	B1	5

Het niveau Nederlands, zoals aangegeven in bovenstaande Tabel 2, is een indicatie en is door mij geschat op basis van de beschikbare data.

Alle sprekers van dit onderzoek komen uit de eerste generatie Marokkanen in Nederland en België. Ze zijn daarom geen beginnende NT2’ers meer en zullen dus ook in principe minder transfer laten zien dan beginnende leerders. Toch is er nog steeds transfer te vinden bij deze sprekers, omdat het T2-proces bij veel van hen is gestagneerd (ook wel: gefossiliseerd). Stagnatie houdt in dat de T2-verwerving stil komt te staan; er zit geen progressie meer in de verwerving. Stagnatie komt met name voor bij oudere T2-leerders (Bossers et al., 2010). Dit komt overeen met het plaatje dat de data schetsen: de sprekers kwamen pas op latere leeftijd, vaak rond hun twintigste, naar Nederland. Bovendien was het niet gangbaar dat de gastarbeiders eerst de Nederlandse taal leerden voor zij gingen werken. Het idee, van zowel de Nederlandse overheid als de Marokkaanse gastarbeiders zelf, was namelijk dat hun verblijf tijdelijk was (Obdeijn & De Mas, 2012). Na 2-3 jaar werken en geld sparen verwachtten de Marokkaanse gastarbeiders weer voorgoed terug te keren naar Marokko, dus het had geen zin om goed Nederlands te leren. Toen de gastarbeiders veel langer bleven en uiteindelijk ook hun gezinnen naar Nederland over lieten komen, moesten zij alsnog de taal leren (Obdeijn & De Mas, 2012). Mede hierdoor hebben veel Marokkanen uit de eerste generatie de Nederlandse taal nooit goed geleerd en is hun T2-verwerving gestagneerd. Zodoende leveren de documentaires en interviews een interessante dataset op voor het huidige onderzoek naar transfer bij NT2’ers met het Riffijns als T1.

4.2 Procedure

De dataset van 116 uitingen is tot stand gekomen door de vijf genoemde video’s te bekijken en door notities te maken van uitingen die werden gekenmerkt door transfer. Hierbij werd alleen gelet op de

soorten transfer zoals die in de hypotheses zijn opgesteld. Wel werd er ook gelet op uitingen die juist geen transfer toonden, zoals het juiste gebruik van bepaalde lidwoorden. De notities zijn opgenomen in een Excel-bestand. Aan elke uiting werd een korte analyse toegevoegd, zoals bijvoorbeeld “onbepaald lidwoord wordt goed gebruikt”. Ook werd voor elke uiting bepaald welke hypothese hierbij paste en welke spreker de uiting deed. De hypotheses werden onderverdeeld in acht categorieën: uitspraak, weglating van het subject, tijd en aspect, bepaald lidwoord, onbepaald lidwoord, volgorde van hoofdtelwoord en nomen, volgorde van rangtelwoord en nomen, en infinitieven. Vervolgens werden de data per categorie geanalyseerd. Voor de categorie ‘uitspraak’ werd de uiting geanalyseerd met behulp van het Internationaal Fonetisch Alfabet (IPA). De resultaten van de analyse worden in het volgende hoofdstuk gepresenteerd.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk volgen de resultaten van het onderzoek naar transfer onder NT2’ers met het Riffijns als T1. Het onderwerp van elke hypothese, zoals opgesteld in sectie 3.2 op pagina’s 11-12, wordt in de volgende acht secties apart bekeken en geanalyseerd. Alle resultaten en beweringen worden geïllustreerd met voorbeelden uit de dataset.

5.1 Uitspraak

De categorie ‘uitspraak’ bevat verreweg de meeste uitingen, namelijk 35 uitingen door alle acht sprekers. Voor deze categorie werd er gefocust op de uitspraak van verschillende klinkers in het Nederlands. In onderstaande tabel zijn de data weergegeven, om een volledig beeld te krijgen van de variatie:

Tabel 3: Overzicht van de klinkervariatie in de dataset

Foneem	Realisatie	Spreker en uiting
/œ̃y/	[œ̃y]	Denna: ‘buitenland’
	[u]	Abdeslam: ‘luister’ 2x
	[y]	Abdeslam: ‘Duitsers’
	[œ̃i]	Abdeslam: ‘buiten’ 2x
	[ɔ]	Boudich: ‘beschuit’; Abdeslam: ‘Duitsland’
	[ɑ̃]	El Ghazi: ‘beschuit’; Akka: ‘huis’; Abdeslam: ‘huis’, ‘huiswerk’ en ‘duizend’
/œ̃j/	[ũj]	El Ghazi: ‘Hooimeijer’; Abdeslam: ‘nooit’
/y/	[u]	Boudich: ‘buurman’; El Ghazi: ‘Utrecht’; Abdeslam: ‘jullie’
/ɛ/	[i]	Abdeslam: ‘wetten’
/e/	[e]	Abdeslam: ‘geleerd’
	[i]	Abdeslam: ‘veel’
/ɛ̃j/	[ɛ̃j]	Mina: ‘begrijpen’; Akka: ‘slijperij’; Salhi: ‘weinig’
	[e:̃j]	El Ghazi: ‘zij’
	[ɛ:]	El Ghazi: ‘Hooimeijer’
	[a]	Abdeslam: ‘kapitein’ ³
/ø/	[ø]	Mabtoul: ‘leuk’
	[ɛ]	Akka: ‘Europa’
	[ɔ]	Abdeslam: ‘euro’ en ‘Europa’; Mabtoul: ‘Europa’
/ø:/	[u:]	Abdeslam: ‘gebeurd’
/ɑ̃/	[ɑ̃]	Abdeslam: ‘wou’ en ‘automatisch’

³ Mijn verklaring voor de uitspraak van ‘kapitein’ /kapi'tejn/ als [kapi'tan] is dat Abdeslam dit woord op de Spaanse manier uitspreekt, in de context “kapitein van het leger”. Abdeslam is namelijk opgegroeid in de Rif toen de Rif bezet was door de Spanjaarden (Ihkan, 2015).

Uit de analyse blijkt dat er veel uitspraakvariatie bestaat voor klinkers. Zo is er intrapersoonlijke variatie. Intrapersoonlijke variatie komt in de dataset bij drie sprekers voor: Abdeslam, El Ghazi en Mabtoul. Abdeslam spreekt /œy/ op vijf verschillende manieren uit: [ɑ̃], [ɔ̃], [ɔ̃i], [u] en [y]. Het lijkt erop dat er geen patronen in Abdeslams realisaties van /œy/ zitten. Zelfs in de identieke omgeving van *duits* in ‘Duitsland’ (met [ɔ̃]) en ‘Duitsers’ (met [y]) is er variatie. Andere intrapersoonlijke variatie bij Abdeslam is dat hij /e/ uitspreekt als zowel [e] als [i]. El Ghazi heeft ook intrapersoonlijke variatie bij een tweeklank: /ɛi/ wordt door hem uitgesproken als [ɛ:] en [e:i]. Ten slotte realiseert Mabtoul /ø/ als [ø] en [ɔ̃].

Verder is uit de data af te leiden dat dezelfde klinkers anders worden uitgesproken door verschillende sprekers. De sprekers lijken het meest moeite te hebben met /œy/, die in de data op zes verschillende manieren wordt gerealiseerd. Ook /ɛi/ en /ø/ laten meerdere variaties zien.

Er zijn ook gevallen waarin de uitspraak goed gaat. Zo wordt /ɛi/, met meerdere variaties, juist goed uitgesproken door Mina, Akka en Salhi. Abdeslam, die veel variatie laat zien, spreekt /ɑ̃/ consistent uit als [ɑ̃]. Denna spreekt zelfs alle klinkers uit zonder duidelijke persoonlijke variatie of uitspraakvariaties. Ook Salhi en zijn vrouw Mina produceren de juiste klinkers zonder duidelijke variatie, al zijn ze slechts een paar zinnen aan het woord.

5.2 Weglating van het pronominaal subject

Uit de data blijkt dat Akka, Mabtoul, Denna en El Ghazi het pronominaal subject juist gebruiken. Voor Boudich en Mina is er geen data in deze categorie. Hieronder illustreren uiting 1 en uiting 2 het juist gebruik van het pronominaal subject:

1. “Ik ben vader van hun, ik heb hier nooit eh...” (*Mabtoul*)
2. “Daarna ben ik naar de scheepswerf gekomen, ik heb daar werk gekregen.” (*Akka*)

Er zijn ook drie uitingen die weglating van het subject laten zien wanneer dit niet gangbaar is in het Nederlands. De weglatingen van Salhi en Abdeslam zijn hieronder te zien:

3. “Als jij, land daar geboren, altijd missen.” (*Salhi*)
4. “Omdat daar geboren.” (*Salhi*)
5. “In deze straat heb ik ook een paar maanden gewoond, en daarna naar Antwerpen gekomen.” (*Abdeslam*)

In uiting 3 wordt het subject ‘jij’ (2SG) weggelaten bij ‘altijd missen’. In uitingen 4 en 5 wordt het subject ‘ik’ (1SG) weggelaten bij respectievelijk ‘geboren’ en ‘gekomen’. Bovendien ontbreekt het hulpwerkwoord in de zinnen hierboven (‘zult’ in 3 en ‘ben’ in 4 en 5)⁴. De uiting van Abdeslam lijkt mij een uitschieter: in de overige 50 minuten waarin hij spreekt, wordt het pronominaal subject niet weggelaten wanneer dit niet gangbaar is. In onderstaand voorbeeld is te zien dat *ik* niet wordt weggelaten:

6. “Zo slim was ik, ik had al in Frankrijk gevraagd om mijn paspoort.” (*Abdeslam*)

5.3 Tijd en aspect

De dataset bevat elf uitingen van vier verschillende sprekers waarin tijd en aspect worden gebruikt op een manier die in het Nederlands niet gangbaar is. El Ghazi en Mabtoul doen allebei twee uitingen waarin het aspect wel goed is, maar de tijd niet. Bijvoorbeeld:

7. “Want hun kan misschien gebruikt hasjiesj of zo. Zij hou heel veel van Bob Marley.” (*El Ghazi*)
8. “Ik ziet veel mensen die naar Europa gaan.” (*Mabtoul*)

⁴ Dit is opvallend, aangezien het Riffijns ook geen hulpwerkwoorden kent (Boshove, 2022). Het zou dus kunnen wijzen op nog een andere soort transfer. Gezien de geringe hoeveelheid data is dit gebied van transfer echter buiten beschouwing gelaten in het huidige onderzoek.

Uiting 7 komt uit een verhaal over een gebeurtenis uit 1981. El Ghazi gebruikt de onvoltooide tegenwoordige tijd (o.t.t.), terwijl de onvoltooide verleden tijd (o.v.t.) hier gangbaarder zou zijn (“zij gebruikten” en “zij hielden”). Voor Mabtoul geldt hetzelfde bij uiting 8: de o.v.t. zou hier gangbaarder zijn (“ik zag” en “gingen”). Het aspect klopt dus wel, maar de tijd niet. In voorbeeld 9 hieronder staat een uiting waarin hetzelfde patroon te zien is.

9. “Als wij vroeger willen vlees eten, wij gaan langs die boeren, want vroeger was eh ...” (*Akka*)

In uiting 9 gebruikt Akka in een verhaal over het verleden eerst tweemaal de o.t.t., terwijl de o.v.t. gangbaarder is. Bovendien wisselt Akka daarna van de o.t.t. (‘willen, gaan’) naar o.v.t. (‘was’). Het juiste aspect wordt nog steeds gebruikt, maar de tijd wisselt. Ook in vier uitingen van Abdeslam is te zien dat het aspect hetzelfde blijft, maar dat de tijd wisselt waar dat niet wordt verwacht. Hieronder staat een van die vier uitingen:

10. “Omdat ik wist dat hij de immigranten helpt.” (*Abdeslam*)

Deze zin komt uit een verhaal over het verleden. Eerst gebruikt Abdeslam de o.v.t., gangbaar voor een uiting in die setting. Maar daarna wisselt hij toch naar de o.t.t. (‘helpt’).

Verder zijn er ook twee uitingen, allebei van Abdeslam, waarin de tijd juist hetzelfde is, maar het aspect wisselt. Hiervoor heb ik geen verklaring. Zie onderstaande zin:

11. “Ondertussen was ik ook in Frankrijk geland. Dan ga ik vluchten.” (*Abdeslam*)

Uit de dataset blijkt dus dat Abdeslam, Mabtoul, El Ghazi en Akka wisselen van tijd en aspect, of de verkeerde tijd kiezen. Voor deze categorie waren er geen data voor Boudich, Mina en Salhi. Denna gebruikt de juiste tijd en het juiste aspect in al zijn uitingen, zoals onderstaand voorbeeld illustreert:

12. “Ik heb echt spijt van, dat ik niet op die tijd Nederlands heb kunnen leren.” (*Denna*)

5.4 Bepaald lidwoord

In de dataset bevinden zich vijf uitingen waarin het bepaald lidwoord wordt weggelaten. Dit gebeurt bij Abdeslam, Akka en Salhi:

13. “heb ik gehoord dat schip teruggaat” (*Abdeslam*)
 14. “voor toekomst van onze kinderen” (*Akka*)
 15. “in slijperij” (2x) (*Akka*)
 16. “land daar geboren” (*Salhi*)

Echter, er zijn ook veertien uitingen waarin het bepaald lidwoord wel wordt gebruikt. Tevens wordt het lidwoord in deze gevallen op de juiste plek gezet, voor het bijbehorende nomen. Twee uitingen zijn van Akka, zeven zijn van Abdeslam. Het bepaald lidwoord wordt dus niet altijd weggelaten door deze twee sprekers; er is variatie. De overige vijf uitingen zijn van Denna, die het bepaald lidwoord consistent en juist gebruikt. Bijvoorbeeld:

17. “het noorden van Marokko” (*Abdeslam*)
 18. “met de fiets of soms met de auto” (*Akka*)
 19. “de Nederlandse ambassade” (*Denna*)

5.5 Onbepaald lidwoord

Onder deze categorie in de dataset vallen veertien uitingen, van Abdeslam, Akka, Denna en Mabtoul. In twee gevallen wordt het onbepaald lidwoord weggelaten:

20. “ik had visum gekregen” (*Denna*)
 21. “naar land, mag je alles doen” (*Denna*)

Beide uitingen zijn van Denna. In de overige twaalf uitingen, waaronder ook drie van Denna, wordt het onbepaald lidwoord wel gebruikt en komt het ook op de juiste plaats. Bijvoorbeeld:

22. “een gemeubileerde kamer” (*Abdeslam*)
23. “voor een visum” (*Denna*)
24. “een collega met een auto” (*Mabtoul*)

Bij Denna is er dus variatie, maar – zover de dataset laat zien – niet bij de andere sprekers.

5.6 Volgorde van hoofdtelwoord en nomen

In deze categorie bevinden zich vijf uitingen, waarvan vier van Abdeslam en één van El Ghazi. Dit kan verklaard worden door de specifieke gesprekscontext waarin telwoorden worden gebruikt. In alle vijf uitingen staat het hoofdtelwoord voor het bijbehorende nomen. In onderstaande voorbeelden 25 en 26 wordt dit geïllustreerd:

25. “twee dagen praktijk en drie dagen theorie” (*Abdeslam*)
26. “ik heb gezegd één keer” (*El Ghazi*)

5.7 Volgorde van rangtelwoord en nomen

Onder deze categorie vallen vijf uitingen, waarvan vier van Abdeslam en één van Akka. Wederom kan dit verklaard worden door de specifieke gesprekscontext van telwoorden. In alle vijf uitingen staat het rangtelwoord voor het bijbehorende nomen. In voorbeelden 27 en 28 hieronder wordt dit getoond:

27. “de zeventiende januari 1964” (*Abdeslam*)
28. “de eerste winkel” (*Akka*)

5.8 Infinitieven

In totaal zijn er voor zeven sprekers data bekend in de laatste categorie ‘infinitieven’. Hiervan gebruiken zes sprekers infinitieven: Abdeslam, Akka, Denna, Mabtoul, Mina en Salhi. Onderstaande zes voorbeelden zijn uitingen met infinitieven:

29. “Jij kunt hier blijven als jij je papieren in orde brengt.” (*Abdeslam*)
30. “Als wij vroeger willen vlees eten...” (*Akka*)
31. “Iedereen wilt graag eigenlijk naar het buitenland gaan.” (*Denna*)
32. “Ik ook wil in Europa zijn, even kijken.” (*Mabtoul*)
33. “Geen taal, moeilijk praten, niet begrijpen” (*Mina*)
34. “land daar geboren, altijd missen” (*Salhi*)

Uit de beschikbare data blijkt dat alleen El Ghazi geen infinitieven gebruikt. Er zijn twee gevallen waarin dit bij deze spreker gebeurt, en geen gevallen waarin El Ghazi wel infinitieven gebruikt. De twee gevallen zijn weergegeven in 35 en 36 hieronder:

35. “Ik ga werk.” (*El Ghazi*)
36. “Want hun kan misschien gebruikt hasjiesj of zo” (*El Ghazi*)

In zin 35 en 36 zouden respectievelijk ‘werk’ en ‘gebruikt’ infinitieven moeten zijn.

6. Discussie

In dit hoofdstuk worden de hypothesen verworpen of aangenomen (sectie 6.1) en wordt de onderzoeksvraag beantwoord (sectie 6.2). Bovendien worden beperkingen van het onderzoek (sectie 6.3) en mogelijk vervolgonderzoek (sectie 6.4) genoemd.

6.1 Evaluatie van de hypothesen

De eerste hypothese betrof uitspraak en luidde als volgt. “Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands op het gebied van uitspraak is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met de uitspraak van de verschillende klinkers in het Nederlands. Theorie over T2-spraakperceptie en -productie voorspelt dat T2’ers er moeite mee zullen hebben om de nieuwe klanken te herkennen en daardoor ook om deze juist uit te spreken.” De genoemde theorie lijkt te kloppen voor deze dataset. Er is een grote verscheidenheid aan variatie tussen en bij de volgende sprekers: Abdeslam, Akka, Boudich, El Ghazi en Mabtoul. Abdeslam laat in het bijzonder veel variatie zien. Dit is opmerkelijk, gezien hij vele andere talen leerde voor hij uiteindelijk het Nederlands verwierf. Voor de tweeklank /œy/, waar Abdeslam veel moeite mee heeft, kan gezegd worden dat deze klank niet voorkomt in de andere talen die Abdeslam beheerst. Het is waarschijnlijk dat hij deze tweeklank interpreteert als een andere klank, waardoor zijn uitspraak dus ook verschilt. El Ghazi en Mabtoul laten tevens variatie zien. Ook bij hen is het waarschijnlijk dat zij de nuances van de verschillende klinkers niet volledig onder de knie hebben, waardoor hun uitspraak niet consistent is. Dat past bij het geschetste beeld: doordat de Nederlandse klinkerinventaris veel groter is dan de Riffijnse, treedt er interferentie op bij de NT2’ers. De interferentie is bij de ene spreker groter dan bij de andere spreker. Denna, met een vrij hoog niveau Nederlands, laat zelfs geen interferentie zien en spreekt alle klinkers uit zoals een moedertaalspreker. Ook Salhi en zijn vrouw Mina laten geen interferentie zien op het gebied van klinkeruitspraak. Dit is interessant, aangezien hun taalniveau een stuk lager is en uitspraak vaak erg gevoelig is voor interferentie. Ik heb hier geen verklaring voor. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels aangenomen.

De tweede hypothese betrof subjectweglating en luidde als volgt. “Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie een pronominaal subject vaak zullen weglaten in een Nederlandse zin.” Uit de data blijkt dat Abdeslam, Akka, Denna, El Ghazi en Mabtoul het pronominaal subject niet weglaten. Voor Mina en Boudich zijn er geen data in deze categorie. In de uitingen van Salhi is er wel interferentie te zien, wat past bij zijn relatief lagere niveau Nederlands. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels verworpen.

De derde hypothese betrof tijd en aspect, en luidde als volgt. “Op basis van Otten (1982) is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het kiezen van de juiste tijd en aspect van een werkwoord.” Uit de resultaten blijkt dat El Ghazi, Mabtoul, Akka en Abdeslam moeite hebben met het kiezen van tijd en aspect. Zij laten dus interferentie zien, overeenkomstig met de verwachting op basis van Boshove (2022), Mourigh en Kossmann (2020) en Otten (1982). In het Riffijns wordt namelijk alleen aspect gebruikt, ook om tijd uit te drukken. Er lijkt een patroon in de interferentie te zitten: het aspect in de zinnen klopt, maar de tijd wisselt of is niet gangbaar. Dit zou er wellicht op kunnen wijzen dat de sprekers vooral letten op het aspect, parallel aan het Riffijns. Ook blijkt uit de data dat het imperfecte aspect aanzienlijk vaker wordt gebruikt dan het perfecte/voltooid aspect. Het zou kunnen dat de context van de interviews zich meer leent voor het imperfecte aspect. Echter, het is ook mogelijk dat het imperfecte aspect voor de NT2’ers makkelijker uit te drukken is dan het perfecte aspect. Het perfecte aspect wordt in het Nederlands namelijk gemaakt met behulp van een hulpwerkwoord, terwijl het Riffijns geen hulpwerkwoorden kent. Hier zou naar gekeken kunnen worden in een vervolgonderzoek. In elk geval lijken de sprekers moeite te hebben met het uitdrukken van tijd, wat werd verwacht op basis van de CA Riffijns-Nederlands. Zover de dataset laat zien heeft Denna geen moeite met tijd of aspect, wat past bij zijn hoge Nederlandse taalvaardigheid. Voor de overige drie sprekers zijn er geen data. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels aangenomen.

De vierde hypothese betrof het bepaald lidwoord en luidde als volgt. “Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het gebruik van een bepaald lidwoord (‘de’ en ‘het’) in het Nederlands.” Uit de dataset blijkt dat er variatie is bij Abdeslam en Akka: zij gebruiken het bepaald lidwoord soms wel, soms niet. Wellicht geeft dit aan dat interferentie, ook in gevorderde fasen van T2-

verwerving, af en toe nog zichtbaar kan zijn bij sprekers. Ook bij Salhi is er interferentie op dit gebied, overeenkomstig met de verwachting op basis van Boshove (2022) en Mourigh en Kossmann (2020). Denna laat geen interferentie zien; hij gebruikt het bepaald lidwoord en zet het ook op de juiste plaats in de zin. Voor de overige sprekers zijn geen data bekend voor deze categorie. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels aangenomen.

De vijfde hypothese betrof het onbepaald lidwoord en luidde als volgt. “Op basis van de overeenkomsten tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door positieve transfer het onbepaalde lidwoord (‘een’) in het Nederlands juist zullen gebruiken. Bovendien is de verwachting dat de volgorde van het onbepaald lidwoord en het nomen correct zal zijn.” Uit de resultaten blijkt dat drie sprekers, namelijk Abdeslam, Akka en Mabtoul, het onbepaald lidwoord consistent gebruiken en ook op de juiste plek plaatsen. Bij hen lijkt er sprake te zijn van positieve transfer. Denna gebruikt het onbepaald lidwoord niet consistent; hier heb ik geen verklaring voor. Wanneer hij het onbepaald lidwoord wel gebruikt, staat het op de juiste plaats: voor het bijbehorende nomen. Voor de overige vier sprekers zijn er geen data bekend. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels aangenomen.

De zesde hypothese betrof de positie van het hoofdtelwoord en luidde als volgt. “Op basis van de overeenkomsten tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door positieve transfer het hoofdtelwoord vóór het bijbehorende nomen zullen plaatsen in Nederlandse zinnen.” Voor twee sprekers is het bekend dat zij een hoofdtelwoord gebruiken in hun uitingen: Abdeslam en El Ghazi. Zij plaatsen het hoofdtelwoord voor het bijbehorende nomen en laten dus op dit gebied positieve transfer zien. Dit komt overeen met de verwachting, op basis van Boshove (2022) en Mourigh en Kossmann (2020). Over de andere sprekers zijn geen data bekend. Deze hypothese wordt op basis van de dataset aangenomen.

De zevende hypothese betrof de positie van het rangtelwoord en luidde als volgt. “Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met de volgorde van het rangtelwoord en het bijbehorende nomen.” Uit de data blijkt dat Abdeslam en Akka een rangtelwoord gebruiken in hun uitingen. Ze lijken er geen moeite mee te hebben; ze plaatsen het rangtelwoord voor het bijbehorende nomen. Er is dus geen sprake van interferentie bij deze twee sprekers, terwijl dit op basis van de literatuur (Boshove, 2022; Mourigh & Kossmann, 2020) wel werd verwacht. Over de andere sprekers zijn geen data bekend. Deze hypothese wordt op basis van de dataset verworpen.

De achtste en laatste hypothese betrof het gebruik van infinitieven en luidde als volgt. “Op basis van de verschillen tussen Riffijns en Nederlands is de verwachting dat NT2’ers met het Riffijns als T1 door interferentie moeite zullen hebben met het gebruiken van infinitieven in het Nederlands.” Het blijkt dat Abdeslam, Akka, Denna, Mabtoul, Mina en Salhi infinitieven gebruiken in hun taaluitingen, ondanks dat het Riffijns geen infinitieven kent (Boshove, 2022; Mourigh & Kossmann, 2020). Deze zes sprekers laten dus op dit gebied geen interferentie zien. Eén spreker, El Ghazi, gebruikt geen infinitieven in zijn Nederlands. El Ghazi laat dus wel interferentie zien. Deze hypothese wordt op basis van de dataset grotendeels verworpen.

6.2 Beantwoording van de onderzoeksvraag

Met de resultaten en de evaluatie van de hypothesen kan de onderzoeksvraag ook beantwoord worden. Deze luidde als volgt: “In hoeverre kan de contrastieve analyse Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) voorspellend zijn voor de soort interferentie en positieve transfer die cursisten Nederlands als tweede taal met het Riffijns als moedertaal ervaren bij het leren van het Nederlands?”. Het blijkt dat de CA Riffijns-Nederlands accuraat potentiële transfer voorspelt op de meeste punten. Het leeuwendeel van de hypothesen is aangenomen. Bovendien is er bij elk van de acht categorieën – behalve bij ‘rangtelwoord’ – minstens één geval van transfer. Wel moet er voorzichtig omgegaan worden met de data, aangezien deze afkomstig zijn van NT2’ers die in een gevorderde fase van hun T2-verwerving zitten. Het lijkt mij waarschijnlijk dat beginnende leerders in hogere mate transfer laten zien en dat de

CA Riffijns-Nederlands voor die groep accurater is dan voor de gevorderde, doch grotendeels gestagneerde, groep die in het huidige onderzoek is geanalyseerd.

6.3 Beperkingen van het onderzoek

De voornaamste beperking van het onderzoek was dat het niet lukte om de beoogde participanten, dat wil zeggen NT2-docenten met cursisten met het Riffijns als T1 en de (oud-)cursisten zelf, te werven. Ik hoopte de beoogde participanten een enquête toe te sturen met vragen die gerichte antwoorden over transfer zouden opleveren. Hiermee zouden de hypothesen en onderzoeksvraag vervolgens getoetst en beantwoord kunnen worden. Zoals in de methode (hoofdstuk 4, pagina's 12-14) is beschreven, is het werven van de beoogde participanten ondanks de vele inspanningen niet gelukt.

Wat wel is gelukt, is om data uit interviews op YouTube te halen. Met de huidige dataset konden de hypothesen getoetst worden en kon de onderzoeksvraag beantwoord worden. Toch levert de dataset ook beperkingen op, in vergelijking met de beoogde data van de enquête. Allereerst was er slechts beperkt gesproken materiaal van NT2'ers met het Riffijns als T1 openbaar beschikbaar. Ten tweede was het bij de video's die wel beschikbaar waren niet altijd mogelijk om de moedertaal van de spreker te achterhalen. Er werd dan een eerste generatie Marokkaanse gastarbeider geïnterviewd, maar uit de video bleek niet waar de persoon vandaan kwam of welke talen die sprak. Doordat het onduidelijk was of sommige geïnterviewden behoorden tot de doelgroep van dit onderzoek, kon een aantal video's niet gebruikt worden. Een derde beperking was dat ik afhankelijk was van de onderwerpen die in de interviews aan bod kwamen; ik kon niet zelf de vragen stellen die ik had willen stellen. Bovendien verschilden de video's: het ene interview was diepgaand en lang, het andere interview was juist korter en oppervlakkiger. Het merendeel van de video's hadden een duur van slechts enkele minuten. Een bijkomende beperking daardoor was dat sommige constructies, die middels de hypothesen getracht werden te onderzoeken, al gauw niet voorkwamen in de video's. De duidelijkste voorbeelden hiervan zijn de categorieën "hoofdtelwoord voor het nomen" (vier uitingen, waarvan alle gedaan door Abdeslam) en "rangtelwoord na het nomen" (vijf uitingen, waarvan vier door Abdeslam en één door Akka). Constructies met telwoorden zijn nu eenmaal schaarser in gesproken taal dan, bijvoorbeeld, het gebruik van lidwoorden, welke in de meeste zinnen met nomina voorkomen.

Dit onderzoek was gericht op een subgroep van de NT2'ers met het Riffijns als T1, namelijk oudere sprekers die al tientallen jaren in Nederland (en Vlaanderen) wonen en gestagneerd zijn in hun T2-verwerving. Daarom moet er voorzichtig omgegaan worden met de resultaten: de transferpatronen die de huidige data laten zien, kunnen verschillen van andere groepen NT2'ers met het Riffijns als T1. Hiermee bedoel ik in het bijzonder beginnende NT2-cursisten. Transfer is namelijk het sterkst merkbaar in de eerste fasen van T2-verwerving.

6.4 Vervolgonderzoek

Het huidige onderzoek levert interessante resultaten op, maar laat ook ruimte over voor mogelijk vervolgonderzoek. Om de soorten transfer goed in kaart te blijven brengen en zo de CA Riffijns-Nederlands in MoedINT2 (Boshove, 2022; Leufkens & Hebing, 2018) te verbeteren, zou er bijvoorbeeld ook moeten worden gekeken naar NT2'ers met het Riffijns als T1 in een beginnende fase van T2-verwerving. Ik verwacht dat er bij een dergelijke groep meer transfer zichtbaar zal zijn. Een andere suggestie zou zijn om te kijken naar transfer op het gebied van hulpwerkwoorden. Het Riffijns kent namelijk geen hulpwerkwoorden, terwijl deze in het Nederlands veel gebruikt worden (Boshove, 2022; Mourigh & Kossmann, 2020). In het huidige onderzoek leek het hulpwerkwoord door een enkele spreker al weggelaten te worden, maar vanwege de beperkte hoeveelheid data is dit buiten beschouwing gelaten. Er zijn ook andere taalkundige gebieden, die in het huidige onderzoek buiten beschouwing zijn gelaten, waar volgens Boshove (2022) mogelijke transfer zichtbaar is. Zo is er mogelijk interferentie bij de positie van adjectieven ten opzichte van het bijbehorende nomen, het gebruik van het coördinerende element 'en', of het vormen van het wederkerend werkwoord. De eerste twee zijn in de data ook aangetroffen, maar slechts in hele beperkte mate. In toekomstig onderzoek

kan dit geanalyseerd worden.

Een volgende suggestie is om dergelijk onderzoek naar transfer ook te doen voor andere talen die nu of in de toekomst in de webapp 'MoedINT2' staan. Wellicht is het voor andere talen dan het Riffijns makkelijker om NT2-docenten te vinden met de juiste doelgroep die bereid zijn mee te doen. Dergelijk onderzoek zal helpen om de webapp te blijven verbeteren en uitbreiden, ten behoeve van NT2-docenten en NT2-cursisten.

7. Conclusie

Het huidige onderzoek had als doel om te ontdekken in hoeverre de CA Riffijns-Nederlands (Boshove, 2022) voorspellend kon zijn voor transfer bij NT2'ers met het Riffijns als T1. Hiervoor heb ik gebruikt gemaakt van de CA die ik schreef tijdens mijn stage bij het onderzoeksproject 'MoedINT2'. In die analyse, gebaseerd op literatuur, kwamen diverse mogelijkheden voor transfer bij Riffijnstalige NT2'ers naar voren. In het huidige onderzoek heb ik acht hypothesen over interferentie en positieve transfer in specifieke taalgebieden opgesteld en dit geanalyseerd met data uit de praktijk, om zo antwoord te krijgen op de centrale vraag. De data kwamen uit vijf interviews die openbaar toegankelijk zijn via YouTube. Hierin zijn in totaal acht sprekers uit de eerste Marokkaanse generatie in Nederland en Vlaanderen te zien en te horen. Zij hebben allen het Riffijns als T1 en hebben het Nederlands rond of na hun twintigste levensjaar geleerd. Ik heb de interviews geanalyseerd, waarbij ik lette op transfer in de volgende categorieën: klinkeruitspraak, weglating van het pronominaal subject, tijd en aspect, bepaald lidwoord, onbepaald lidwoord, hoofdtelwoord, rangtelwoord en infinitieven. Ook lette ik op de gevallen waarin het juist wel goed of juist fout ging, om zo een compleet en objectief beeld te schetsen van de transfer.

Uit de analyse bleek dat er vrij veel variatie voorkwam, zowel tussen sprekers als binnen dezelfde spreker. Het merendeel van de hypothesen kon worden aangenomen, dus de CA is grotendeels een juiste voorspeller geweest. Al met al geeft het huidige onderzoek een goed beeld van de mogelijke transfer die gevorderde NT2'ers met het Riffijns als T1 laten zien.

Referenties

- Abitzsch, D., & Sudhoff, S. (2009). *Welkom! Niederländisch für Anfänger*. Stuttgart: Klett Sprachen GmbH.
- Agirdag, O. (2015). Onderwijs, minderheden en meertaligheid. *Sociologos*, 36(1), 45–50.
- Agirdag, O. (2017). Het straffen van meertaligheid op school: de schaamte voorbij. In O. Agirdag & E. Kambel (Eds.), *Meertaligheid en onderwijs: Nederlands plus* (pp. 44-52). Amsterdam: Boom.
- Aliyat, N. (2018, 19 september). *Film eerste generatie Marokkaanse Veenendalers in beeld 2016* [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=xIIaqcIX6Qo&ab_channel=NadiaAliyat
- Alle Cijfers. (2022, 16 maart). *Migratie uit Syrië en Syrische inwoners in Nederland*. Geraadpleegd op 23 juni 2022, van <https://allecijfers.nl/migratie-nationaliteiten-geboortelanden/syrie/>
- Ammar, A., Lightbrown, P. M., & Spada, N. (2010). Awareness of L1/L2 differences: does it matter? *Language Awareness*, 19(2), 129-146.
doi:10.1080/09658411003746612
- Aynan, A. (2015, 27 september). Hoe Nederlandse Marokkanen hun identiteit verkwanselden. *Trouw*. Geraadpleegd op 24 maart 2022, van <https://www.trouw.nl/nieuws/hoe-nederlandse->

[marokkanen-hun-identiteit-verkwanselden~b64cd98f/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F](https://www.marokkanen-hun-identiteit-verkwanselden~b64cd98f/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F)

- Block, A. (2019, 23 september). Respecting Identity: Amazigh versus Berber. *Society for Linguistic Anthropology*. <https://www.linguisticanthropology.org/blog/2019/09/23/respecting-identity-amazigh-versus-berber/>
- Boshove, I. (2022). *Contrastieve analyse Riffijns – Nederlands: Stage ‘Moedertaal in Nederlands als Tweede Taal’ (MoedINT2)*. Ongepubliceerd manuscript, Universiteit Utrecht. Te raadplegen via www.moedint2.nl/languages/24
- Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (2010). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenonderwijs*. Uitgeverij Coutinho: Bussum.
- Centraal Bureau Statistiek. (2022). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* Geraadpleegd op 24 maart 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland->
- Charamba, E., & Zano, K. (2019). Effects of translanguaging as an intervention strategy in a South African chemistry classroom. *Bilingual Research Journal*, 42(3), 291-307. doi:10.1080/15235882.2019.1631229
- Dagblad van het Noorden. (2022, 24 mei). *Aantal in Nederland geregistreerde Oekraïners richting 64.000*. Geraadpleegd op 23 juni 2022, van <https://dvh.nl/binnenland/Aantal-in-Nederland-geregistreerde-Oekra%C3%AFners-richting-64.000-27715437.html>
- Eberhard, D. M., Simons, G. F., & Fennig, C. D. (2022a). *Ethnologue: Languages of the World* (25ste ed.). Dallas, Texas: SIL International. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://www.ethnologue.com/language/nld>
- Eberhard, D. M., Simons, G. F., & Fennig, C. D. (2022b). *Ethnologue: Languages of the World* (25ste ed.). Dallas, Texas: SIL International. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://www.ethnologue.com/language/rif>
- El Hankari, A. (2015). Tarifit Berber: from VSO to topic-initial. *Brill’s Journal of Afroasiatic Languages and Linguistics*, 7, 307-330. doi:10.1163/18776930-00702006
- El Hankari, A. (2021). *Aspects of the morphosyntax of Tarifit Berber*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Flege, J. E. (1987). The production of “new” and “similar” phones in a foreign language: evidence for the effect of equivalence classification. *Journal of Phonetics*, 15, 47-65.
- Haegeman, L. (2013). The syntax of registers: Diary subject omission and the privilege of the root. *Lingua*, 130, 88-110. doi:10.1016/j.lingua.2013.01.005
- Haut-Commissariat au Plan. (2022). *Recensement Général de la Population et de l’Habitat (RGPH) 2014*. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <http://rgphentableaux.hcp.ma/>
- Hu, G. (1999). *Explicit metalinguistic knowledge at work: the case of spontaneous written production by formal adult Chinese learners of English* [Doctoraalscriptie, Nanyang Technological University]. NIE Digital Repository. <http://hdl.handle.net/10497/1589>

- Hulstijn, J. H., & Hulstijn, W. (1984). Grammatical errors as a function of processing constraints and explicit knowledge. *Language Learning*, 34(1), 23-43.
doi:10.1111/j.1467-1770.1984.tb00994.x
- Ihkan, M. (2015, 12 april). *MIJN VERHAAL docu. uit 2007 (volledig)* [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=Xvuu2QkbOZA&ab_channel=MoIhkan
- Klaassen, M. (2009). *Dutch for English-speaking expats: understand, read, write and speak Dutch*. Leersum: Uitgeverij VanDorp Educatief.
- Kossmann, M. G. (2013). *The Arabic influence on Northern Berber*. Leiden: Brill.
- Landsbergen, F., Tiberius, C., & Dernison, R. (2014). Taalportaal: an online grammar of Dutch and Frisian. *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation*, 14, 2206-2210.
- Larsen-Freeman, D., & Long, M. (1991). *An introduction to second language acquisition research*. Londen: Longman.
- Leufkens, S. (2017). *Informatiewebsite: Moedertaal in NT2 (MoedINT2)*. Geraadpleegd tussen mei en juni 2022, van <https://nt2.sites.uu.nl/>
- Leufkens, S. (2019). Hoe benut je de meertaligheid van cursisten in de NT2-les? De webapp 'Moedertaal in het NT2-onderwijs'. *Les*, 209, 30-33.
doi:10.5281/zenodo.2620279
- Leufkens, S., & Hebing, A. (2018). *Webapplicatie: Moedertaal in NT2 (MoedINT2)*. Geraadpleegd tussen mei en juni 2022, van <https://www.moedint2.nl>
- Lukassen, V. (2015). *Néerlandais pour Francophones*. Vlaardingen: Serasta.
- Makalela, L. (2015). Moving out of linguistic boxes: the effects of translanguaging strategies for multilingual classrooms. *Language and Education*, 29(3), 200–217.
doi:10.1080/09500782.2014.994524
- Mitchell, R., & Myles, F. (2004). *Second language learning theories* (2de ed.). Londen: Hodder Arnold.
- Mourigh, K., & Kossmann, M. G. (2020). *An introduction to Tarifiyt Berber (Nador, Morocco)*. Münster: Ugarit Verlag.
- NALRC. (2022). *National Africal Language Research Center: Tamazight* [Brochure]. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://nalrc.indiana.edu/doc/brochures/tamazight.pdf>
- NOS Jeugdjournaal. (2019, 15 mei). *Zo kwamen Marokkanen 50 jaar geleden naar Nederland* [Video]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=6SmuiHJrMV4&ab_channel=NOSJeugdjournaal
- Obdeijn H., & De Mas, P. (2012). *Geschiedenis van Marokko* (3de ed.). Amsterdam: Uitgeverij Bulaaq.
- Odlin, T. (1989). *Language transfer, cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Onze Samenleving. (2016, 19 augustus). *Marokkaanse Gastarbeiders 40 jaar in Nederland* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=8XgVSjJeKIQ&ab_channel=OnzeSamenleving

- Otten, R. (1982). Taalmoeilijkheden bij Marokkanen. In A. Gailly & J. Leman (Eds.), *Onderwijs, taal- en leermoeilijkheden in de Immigratie* (pp. 93-114). Leuven: ACCO.
- Rijksoverheid. (z.d.). *Welke erkende talen heeft Nederland?* Geraadpleegd op 23 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland>
- Rochet, B. L. (1995). Perception and production of second-language speech sounds by adults. In W. Strange (Ed.), *Speech perception and linguistic experience* (pp. 379-410). Timonium, Maryland: York Press.
- RTV Rijnmond Extra. (2012, 17 augustus). *Documentaire: Aan ons den arbeid* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Ohv8fxd6dto&t=608s&ab_channel=RTVRijnmondExtra
- Schepens, J. J., Van der Slik, F., & Van Hout, R. (2016). L1 and L2 distance effects in learning L3 Dutch. *Language Learning*, 66(1), 224-256.
doi:10.1111/lang.12150
- Sierens, S., & Van Avermaet, P. (2014) Taaldiversiteit in het onderwijs: van meertalig onderwijs naar functioneel veeltalig leren. *Steunpunt Diversiteit & Leren*. Geraadpleegd op 20 mei 2022, van <https://docplayer.nl/49050910-Taaldiversiteit-in-het-onderwijs-van-meertalig-onderwijs-naar-functioneel-veeltalig-leren.html>
- Sorace, A. (1985). Metalinguistic knowledge and language use in acquisition-poor environments. *Applied Linguistics*, 6(3), 239-254.
doi:10.1093/applin/6.3.239
- Taalunieversum. (2022). *Feiten en cijfers: Wat iedereen zou moeten weten over het Nederlands*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <http://taalunieversum.org/inhoud/feiten-en-cijfers#feitencijfers>
- Ticheloven, A. (2017). Translanguaging: een oplossing voor meertalige klassen? In O. Agirdag & E. Kambel (Eds.), *Meertaligheid en onderwijs: Nederlands plus* (pp. 39-43). Amsterdam: Boom.
- Van de Craats, I. (2001). De eerste taal centraal. *Alfa-nieuws*, 4, 5-9. Te raadplegen via https://www.dbnl.org/tekst/alf001200101_01/alf001200101_01_0011.php
- Van de Craats, I. (2005). 'is' als voorloper van finietheid. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 74(1), 157-167.
doi:10.1075/ttwia.74.15cra
- Van de Craats, I., & Kerkhoff, A. (2000). Tweede taal en moedertaal bij laagopgeleiden. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 64(1), 129-136.
doi:10.1075/ttwia.64.13cra
- Van Praag, L., Sierens, S., Agirdag, O., Lambert, P., Slembrouck, S., Van Avermaet, P., ... Van Houtte, M. (Eds.). (2016). *Haal meer uit meertaligheid: omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs*. Leuven, Den Haag: Acco.
- Veenis A., & Broekhof, K. (2021). Mag het ietsje meer zijn? Translanguaging in de klas. *Vakblad JSW*, 2, 32-35.
https://www.sardes.nl/pathtoimg.php?id=4106&image=translanguaging_broekhof_veenis_jsw.pdf
- Vijf Eeuwen Migratie. (z.d.). *Marokko*. Geraadpleegd op 24 juni 2022 van <https://vijfeeuwenmigratie.nl/land/Marokko/volledige-tekst>